
СМОЛІКЕВИЧ Н.Р.,
викладач, Львівський державний
університет внутрішніх справ
м. Львів

ПЕРЕВАГИ ВИЩОЇ ОСВІТИ США

У статті розглядаються основні позитивні характеристики американської вищої освіти, вказуються причини популярності та престижності університетів США в усьому світі, зроблено висновки щодо шляхів покращання якості вищої освіти в Україні.

Ключові слова: вища освіта, фінансування, ринкові відносини, світовий глобалізаційний процес, престижність вищого навчального закладу, привабливі риси, якість надання освітніх послуг.

В статье рассматриваются главные положительные характеристики американского высшего образования, указываются причины популярности и престижа университетов США в целом мире, сделано выводы относительно улучшения качества высшего образования в Украине.

Ключевые слова: высшее образование, финансирование, рыночные отношения, мировой глобализационный процесс, престиж высшего учебного заведения, привлекательные особенности, качество предоставления образовательных услуг.

The article deals with main positive characteristics of US higher education, gives some reasons of popularity and prestige of the USA universities around the world and makes conclusions about quality improvement ways of Ukrainian higher education.

Key words: higher education, financing, market relations, world global process, prestige of higher educational institution, attractive peculiarities, quality of giving of educational services.

Тема статті є дуже актуальною, оскільки, вивчивши досвід передової країни з високим рівнем якості вищої освіти, проаналізувавши пріоритетні напрямки розвитку американської вищої школи, можна буде зробити висновки щодо покращення якості вітчизняної системи вищої

освіти, її швидкого розвитку та визнання наших дипломів за кордоном, що є дуже важливим у сьогодишньому глобальному світі, де головним завданням вищих навчальних закладів є навчання і виховання високоосвіченого конкурентноспроможного спеціаліста-фахівця у певній галузі знань. Престижність закладу визначається

© Смолікевич Н.Р., 2012

його спроможністю надавати якісну вищу освіту та наявністю високого відсотка іноземних студентів, які виявили бажання навчатися саме у цьому вузі, що, відповідно, через вливання додаткового капіталу буде сприяти його подальшому розвитку.

Метою статті є ґрунтовне дослідження головних позитивних ознак, якісних характеристик вищої освіти США, з'ясування головних причин популярності та умов досягнення високого рівня вищої освіти. Результати дослідження можуть бути запропонованими для використання у вітчизняній системі вищих навчальних закладів, оскільки сприятимуть сприяти покращенню надання навчальних послуг та підвищенню їх рейтингу не лише в межах України, але й у світі, що сприятиме прогресивному розвитку країни у цілому.

З 2005 р., коли Україна підтримала світовий глобалізаційний процес «навчання без кордонів» з переходом до єдиної системи вищої освіти, було підписано Болонську декларацію про створення єдиного європейського освітнього простору. Для України почався складний шлях пошуку та забезпечення гідного місця серед інших ВНЗ Європи. Було введено модульно-кредитну систему навчання, за якою працюють університети як Європи, так і США. Сучасна вища освіта України має багато проблем та труднощів:

- що краще: тести чи вступні іспити?
- покращення якості навчання;
- вимоги до студентів;
- вимоги до викладачів;
- корупція у ВНЗ;
- низький рейтинг серед інших університетів Європи та США;
- незадовільний рівень матеріальної бази вузів;
- недостатність фінансування ВНЗ;
- незначна кількість іноземних студентів.

Роль якісної освіти для кожної окремої людини та суспільства цілому зростає з кожним роком. Рівень вищої освіти взаємопов'язаний з рів-

нем економічного розвитку держави, і, відповідно, високий рівень освіти, престижність та доступність ВНЗ притягує в країну іноземних студентів, а отже – додатковий капітал, який дає поштовх подальшому розвитку вузів і загальному розвитку країни.

Шлях розвитку системи вищої освіти США відрізнявся від систем вищої освіти в європейських країнах, що склалася під впливом відмінних історичних, політичних, економічних та соціальних чинників. У Європі кожен вищий навчальний заклад розвивався окремо (був окремою одиницею у системі), а в США професійні школи, коледжі, інститути входили до складу університету. З часом крім ступеня бакалавра вони почали присвоювати ступені магістра і доктора. Так до початку ХХ ст. утворилися великі університети [9].

Над питаннями сутності, структури та розвитку вищої освіти США працювало багато зарубіжних та вітчизняних науковців. Серед яких є американські дослідники: Т. Крон, Р. Хофштеттер та Р. Хе-Вигхорст. Структуру освіти висвітлювали у працях українські науковці: В. Кремінь, М. Степко; питанням розвитку вищої освіти займалися такі українські вчені, як: М. Дудка, А. Лютих, С. Максимюк, В. Саверська-Лихошва, А. Сбруєва; питаннями кадрового забезпечення – К. Астахова; рейтингом оцінювання навчальних досягнень студентів – І. Булах, О. Волосовець, Ю. Вороненко. Серед американських науковців, які досліджували питання фінансового забезпечення вищої освіти, можна назвати Г. Беккера, Ч. Бексона, М. Благуа, А. Вагнера, Дж. Вейзе, К. Ерроу, ДЖ. Кейнса, Є. Кола, Я. Мінсента, П. Самуельсона, Я. Тімбергена, а також це питання розглядали українські дослідники: Ю. Ю. Бенедик, Й. Бескид, Т. М. Боголюб та інші. Різні аспекти вищої освіти США широко висвітлюються в інтернет-джерелах, серед яких увагу привертають саме першоджерела – це веб-сайти провідних аме-

риканських університетів: Гарвардський, Бостонський, Пенсільванський, Прінстонський, Колумбійський, Нью-Йоркський, Чиказький університети та багато інших.

Згідно з даними ЮНЕСКО, США посідає друге місце у світі за кількістю закладів вищої освіти – більше 5700 ВНЗ усіх видів (у кожному штаті – більше 115); до них належать: заклади після середньої освіти різного виду і напівпрофесійні школи, незалежні професійні школи, 2-х річні та 4-х річні коледжі, технологічні коледжі чи інститути, університети [6].

Як зазначає інтернет-джерело, з усіх країн заходу США має найбільший відсоток студентів щодо всього населення, у цій градації країнами, які мають менший показник, є: Японія, Канада, Австралія та Нова Зеландія. А у віковій групі населення від 18-20 років більше студенти складають більше 40 % [8].

Важливою ознакою вищої освіти США є надання якісних освітніх послуг, що підтверджують рейтинги міжнародних досліджень авторитетних видань і організацій, таких, як: Times Higher Education, Top 200 World University Rankings 2010, QS Top University Rankings 2010. Згідно з цими даними американські університети є у п'ятірці найкращих і складають найбільшу частку кращих університетів світу [10].

Система вищої освіти США немає чіткої структури та сталих складових у її системі. Це у значною мірою зумовлено устроєм та величиною території держави. Екс-президент правління науково-педагогічного центру США Т. Крон зазначав, що впевненим можна бути лише у тому, що вища освіта здобувається після закінчення середньої освіти. Отже, не можна говорити про типовий вуз як характеристику вищої освіти, так само як і про типову програму, бо навіть в академічній свободі ряд американських авторів, таких як Р. Хофштеттер та Р. Хе-Вигхорст, вбачають прояв волелюбності американського народу [8].

Згідно з 10-ю поправкою до Конституції США, вся система освіти підпорядкована органам правління окремих штатів, тому керівництво вищою освітою вважається децентралізованим. Все ж таки на державному рівні вплив уряду є доволі значним [8]. Слід зазначити, що держава утримує достатній контроль над закладами вищої освіти, фінансуючи значну частину наукових програм в університетах, утримуючи дворічні та чотирирічні коледжі (а це – майже 80% від усього студентства США) [9].

Система вищої освіти країни характеризується її багатоцільовим і багатофункціональним характером (від забезпечення базовими загальними знаннями, вузькою спеціалізацією випускників ВНЗ, аж до проведення фундаментальних досліджень). Нові вимоги до кваліфікації фахівців змінюють вимоги до системи вищої освіти, підходи до спеціалізації студентів, до методів освіти. Вищі навчальні заклади почали готувати спеціалістів новітніх професій – аналітиків систем, фахівців у галузі генної інженерії, інформаційних технологій, міжнародних відносин, а держава активно сприяє таким перетворенням та подальшому розвитку вищої освіти.

Характерною особливістю вищої освіти США є її поділ на два рівні: нижчий рівень підготовки (undergraduate level): ступінь бакалавра (Associate Degree and Bachelor's Degree) і вищий рівень підготовки (graduate level): ступені магістра та доктора (Master's Degree and Doctor's Degree).

Ще однією із багатьох привабливих рис вищої освіти США є її гнучка ступенева система. Студент може перервати навчання на будь-якому рівні, а згодом його продовжити, або – змінити спеціалізацію.

Важливою відмінною рисою від наших університетів є те, що за перші два роки навчання у ВНЗ США студенти здобувають кредити, вибираючи в основному дисципліни загального циклу, та більш свідомо підходять до ви-

бору своєї спеціалізації, а, відповідно, і необхідних предметів з обраного фаху у наступні роки навчання на 3-му та 4-му курсах [4].

Характерною рисою вищої освіти у США є кількісне переважання приватних закладів над державними (більше, ніж 2/3 від загальної кількості), хоча більше 70% усіх студентів навчаються у державних вузах; це пов'язано з тим, що у кожному приватному виші налічується до 100 студентів, а у державних вузах – декілька десятків тисяч осіб. Майже всі найпрестижніші університети США є приватними; у них плата за навчання дуже висока. Тому позитивним моментом є те, що уряд надає гранти, стипендії для фінансової підтримки кращих студентів. У країні є найбільша частка студентів із сімей робітників та фермерів, як і у ВНЗ Великої Британії [8].

Університети США поділяються на два типи: багатопрофільні та дослідницькі, другі – значно престижніші. Багатопрофільні – це ті університети, що надають магістерський ступінь підготовки, а дослідницькі університети, крім магістерського, забезпечують і докторський ступінь підготовки. Більшість університетів мають достатньо розвинену базу для проведення докторських програм, решта – це багатопрофільні університети з бакалаврськими та магістерськими програмами [9].

Визначальним є те, що освітня політика університетів керується пріоритетними напрямками федеральної наукової політики, що зосереджує свою увагу на розвиток фундаментальної науки, налагодження ефективних зв'язків із промисловим бізнесом. Тому університети, що виконують основну науково-дослідну роботу, значною мірою перебувають під наглядом федеральної влади; більше 60% коштів на науково-дослідну роботу надає федеральний уряд у вигляді замовлень, договорів, контрактів. Федеральна влада має значний вплив на ці навчальні

заклади, який вона здійснює не через відомство освіти, а через інші урядові агентства.

Інша характерна риса – це відсутність єдиного програмно-методичного центру. Хоча у США був прийнятий документ «Америка 2000», у якому розроблені стандарти освіти (добровільні щодо їх виконання): а) зміст освіти, б) якість засвоєння знань, в) матеріальне забезпечення.

Ще одна характерна риса – акредитація всіх ВНЗ, що визначає відповідність або невідповідність окремого університету певним стандартам. Акредитацію проводять понад 30 регіональних і професійних агентств – це, в основному, певні урядові та громадські органи, затверджені відомством освіти. Оскільки управління системою ВНЗ є децентралізоване, у кожному штаті є свої, спеціально створені, акредитаційні органи.

Наступною характерною рисою є велика кількість деканів, які відповідають за окремі ділянки роботи зі студентами. Є такі посади: декан та помічник декана зі студентських питань, декан зі студентського життя з двома помічниками і замісник декана зі студентського життя, декан з питань проживання у гуртожитку та досить велика кількість деканатів. Вони та органи самоврядування здійснюють контроль за студентським життям та навчанням.

Характерним є те, що більшість студентів (приблизно 70%) надають перевагу отриманню диплому з гуманітарних наук. Тому найбільший престиж мають університети, які більше звертають увагу на гуманітарну освіту. Це, насамперед, Гарвардський, Стенфордський, Каліфорнійський, Нью-Йоркський університети. Хоча і великі технологічні університети, як, наприклад, Массачусетський, користуються значним авторитетом серед молоді.

На сучасному етапі розвитку освіти уряд змістив акцент на точні та природничі науки, про що йдеться в акті

«Цілі 2000: освічена Америка». Створено національний комітет з мети освіти – консультативна рада при президенті, міністрі освіти та конгресі США, а також національну раду з освітніх стандартів і удосконалення освіти.

Кількість студентів, які здобувають ступінь бакалавра, є найбільшою, тому що не всім вдається поступити на навчання на вищому рівні підготовки: магістерському чи докторському. Розподіл студентів за ступенем диплома, що випускаються щорічно, є такий: близько 80% бакалаврів, 20% магістрів, 3% докторів наук.

Типовою характеристикою вузу, а особливо успішного, є його відмінна матеріальна база. Він забезпечений всіма засобами навчання: ТЗН (діа-, епі-, кінопроектори), мультимедійні засоби навчання, учбове телебачення, комп'ютерні класи тощо. Характерною перевагою є те, що все більше закладів застосовують новітні передові технічні засоби і для дистанційного навчання студентів, спілкування між викладачем та групою студентів. Все частіше відбуваються телеконференції науковців стає миттєвим.

Слід зазначити, що уряд прийняв рішення про зміцнення науково-дослідної бази сфери освіти, що передбачає виділення значної суми коштів на створення чотирьох науково-дослідних інститутів:

1. національний інститут студентської успішності та оцінки якості навчання;
2. національний інститут навчання «важких дітей»;
3. національний інститут управління освітою, фінансів, стратегій і менеджменту в освіті;
4. національний інститут післясередньої освіти, бібліотечної справи і неперервної освіти.

Завданнями цих інститутів є дослідження та вирішення проблем, негативних чинників, що виникають у сфері освіти [8].

Політика уряду направлена на якнайбільше залучення іноземців у за-

клади країни, тому створено потужну систему найрізноманітніших органів, організацій та агентств для виконання цього завдання. Заклади вищої освіти вирішують питання про вступ кандидата, який подав всі необхідні документи за 6–12 місяців [9]. Країна є лідером щодо кількості іноземних студентів, але не за відсотком щодо загальної кількості всього студентства і щодо найбільшої кількості країн, з яких прибуває молодь, щоб здобути вищу освіту. Вищі приваблюють іноземних студентів, викладачів та науковців завдяки високій якості освіти та найкращим умовам праці.

У ВНЗ США щороку навчаються 550 тис. іноземних студентів, на яких вузи заробляють близько 10,5 млрд. доларів. Для іноземних студентів особливо привабливими є спеціальності у сфері бізнесу і управління (фінанси, банківська справа, маркетинг), права і комп'ютерних наук [7]. Здобувши диплом про вищу освіту у США, який визнається всюди, можна досягти перспективної кар'єри, отримати роботу у будь-якій країні.

Країна вирішує питання фінансового забезпечення розвитку вищих навчальних закладів за рахунок загального фонду державного бюджету та розширення кола власних надходжень від студентів, спонсорів, меценатів. Для закладів необхідним є впровадження ефективних методичних підходів до організації та поточного планування доходів і витрат, розробки напрямів їхнього розвитку.

Сучасні механізми фінансування вищої освіти формуються за умов зменшення державного фінансування і розвитку ринкових відносин у сфері освіти, а конкуренція забезпечує позитивний ефект її розвитку [3, с. 87].

З боку держави спостерігається тенденція фінансувати не заклад, а студента. Вона все більше фокусується на виділенні державних коштів закладам за рахунок студентів, а, отже, підтримує не вуз, а студента. Є два види фінансової допомоги держави студен-

там:

1. пряма фінансова допомога – оплата навчання (гранти, стипендії);
2. непряма допомога шляхом надання позик.

Такі методи фінансування державою ВНЗ призводять до більшої виборності у державному фінансуванні закладів вищої освіти та позитивної конкуренції між ними за залучення студентів, що, у свою чергу, стимулює ефективність та якість надання освітніх послуг вищими навчальними закладами. Такого виду конкуренція може здійснюватись на двох рівнях:

1. студенти конкурують між собою за отримання державної фінансової підтримки;
2. вищі навчальні заклади повинні конкурувати за студента.

Можна зробити висновок, що належний рівень вищої освіти у США підтримується достатнім науково-фінансовим рівнем. Серйозні глобальні наукові дослідження та функціонування спричинили швидкий розвиток американських коледжів й університетів та становлення їх найпрестижнішими у світі.

У фінансовому забезпеченні вищої освіти використовуються економічні методи правління в умовах ринкової економіки. Цей досвід зарубіжних країн слід запроваджувати для покращення рівня вищої освіти в Україні. Вища освіта повинна фінансуватися державою, але й самим закладам необхідно заробляти на свій розвиток. Велику частку у бюджет держави ВНЗ вносять опосередковано через навчання і підготовку фахівців (за оцінкою експертів, 50% внутрішнього валового продукту в державі створюють працівники з вищою освітою) [2, 3]. У США, Данії, Фінляндії, Ізраїлі та інших країнах діє метод фінансування «за результатами», що бере до уваги показник якості підготовки спеціалі-

тів та передбачає ретельний контроль якості надання освітніх послуг вищими навчальними закладами. Такого роду фінансування сприяє покращенню роботи закладу в цілому, хоча не завжди такий урядовий контроль веде до досягнення своїх цілей [1].

Отже, для покращення стану вищої освіти в Україні слід також застосовувати метод фінансування «за результатами», але, потрібно щоб держава справедливо визначала та краще фінансувала ті вузи, які виховують конкурентоспроможного та високоосвіченого фахівця не тільки в межах країни, але й на глобальному ринку праці, розробила ефективну схему надання державної підтримки обдарованим студентам: гранти, пільгову оплату за навчання. Важливим чинником також є розширення джерел фінансування: меценатство, спонсорство, надання приватних послуг, кредитування ВНЗ і студентів, а головне – залучення іноземного капіталу через популяризацію вітчизняних вишів та створення необхідних умов для надання якісних освітніх послуг для іноземних студентів.

Вирішення завдань освіти вимагає комплексних змін, реформ не тільки для освітньої галузі, але й для всього суспільства. Розвиток освіти спричиняє позитивний економічний і соціальний розвиток країни, зміцнює її становище у світі. Основними напрямками її удосконалення у сучасних умовах є покращення якості підготовки спеціалістів та їхня швидка адаптація до змінного навколишнього середовища, до зростаючих вимог на ринку праці, чинників глобальної конкуренції. Важливим питанням залишається розширення доступу до вищої освіти, підвищення освітнього та кваліфікаційного рівнів, що урівняє розміри оплати праці та підвищить рівень життя населення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бенедик Ю. Ю. Покращення фінансового забезпечення розвитку вищої освіти в Україні на основі досвіду зарубіжних країн // www.naib.org.ua
2. Бескид Й. Фінансовий механізм вищої школи в умовах ринку//Фінанси України. – 2003. – № 8. – С. 103 – 106.
3. Богогліб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період: монографія. – К., 1998. – 227 с.
4. Саверська – Лихошва В. Освіта в США:/Розвиток вищої освіти в США, // Історія в школі. – 2003. – № 9. – С. 38 – 39.
5. О.В. Тарасова у статті: Вища освіта в США: сучасний стан та пріоритети розвитку//Вісник національної академії Державної прикордонної служби України 3/20011 // www.nbuv.gov.ua/e-journals/Vnadsps/2011_3/11tovspr.pdf.
6. www.for.lib.kherson.ua/osvita-v-ssha.htm.
7. <http://kpi.ua/newspaper/2006/23>
8. www.psi-help.com/pdruchnic-z-psichologichno-pedagogki/33-metodichij-posbni/281-vishha-osvta-v-ssha.html
9. <http://www.shkola.ostriv.in.ua/publication/code-2463cbebe399>
10. <http://www.vyvchay.com/.../вища-освіта-в-сша-не-всє-так-складно-як-здається>